

ДОПОВІДЬ НА НАУКОВОМУ СЕМІНАРІ
аспіранта кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та
корпоративного права
Романенка Володимира Олександровича

Тема: «Право на участь в управлінні господарським товариством»

Науковий керівник: проф. ЯВОРСЬКА Олександра Степанівна

Опоненти: доц. ШПУГАНІЧ Ірина Ігорівна; доц. СУХА Юлія Олексіївна

Дисертаційна робота, над якою я працюю, становить одне з перших комплексних досліджень права на участь в управлінні господарським товариством. Вибрана тема є актуальною з декількох причин. Ефективне регулювання діяльності господарських товариств і прав їх учасників має пріоритетне значення для держави, оскільки такі товариства становлять більшість суб'єктів господарювання, формують значну частку ВВП та сприяють залученню інвестицій. Продуктивність господарських товариств визначається участю їх учасників в управлінні, отже, необхідне дослідження та вдосконалення правового регулювання корпоративних прав і обов'язків, зокрема права на участь в управлінні.

Також Україна зобов'язалась виконувати вимоги ЄС щодо захисту прав учасників товариств, зокрема права на участь в управлінні (ч. 1 ст. 387 Угоди про асоціацію). Статус кандидата на вступ до ЄС зобов'язує до гармонізації законодавства, що потребує наукового обґрунтування доктринальних підходів і рекомендацій щодо імплементації *acquis*.

Крім цього, корпоративне законодавство України постійно зазнає змін та осучаснення. Це спричиняє появу наукових праць на відповідну тематику і формування нових, а також корекцію наявних підходів у судовій практиці. Отже, дослідження права на участь в управлінні господарським товариством залишається актуальним і відповідає загальним тенденціям розвитку корпоративного права України.

Першочергово у ході дослідження було окреслено форми правового регулювання права на участь в управлінні господарським товариством. Його

основою є національне законодавство як загального, так і спеціального характеру, що доповнюється і деталізується за допомогою локального регулювання.

І на нормативно-правові, і на локальні акти свій вплив мають міжнародні стандарти й принципи, зокрема у сфері корпоративного управління. До таких належать: Принципи корпоративного управління, прийняті ОЕСР та схвалені Групою двадцяти; «Належні ділові стандарти та корпоративні практики» ЄБРР; Директива № 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про реалізацію окремих прав акціонерів компаній, внесених у реєстр»; Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони тощо. Україна імплементує найкращі практики у сфері корпоративного управління і норми багатьох із цих актів вже стали частиною національного законодавства.

Не є формою правового регулювання, але є складовою частиною механізму регулювання права на участь в управлінні акціонерним та товариством з обмеженою/додатковою відповідальністю – корпоративний договір. Такий договір дозволяє учасникам деталізувати й персоналізувати врегулювання відносин між собою, товариством та третіми особами, зокрема щодо реалізації права на участь в управлінні господарським товариством. Сторони можуть передбачити в договорі, наприклад, порядок голосування на загальних зборах (або відмову від голосування) з певного кола питань. Для забезпечення виконання договору його учасники можуть надавати безвідкличні довіреності, зокрема в частині реалізації домовленостей щодо здійснення права на участь в управлінні.

Під час написання роботи досліджувались суб'єкти права на участь в управлінні господарським товариством, підстави та порядок виникнення і припинення цього права, а також особливості його реалізації учасниками різних видів господарських товариств.

Суб'єктами права на участь в управлінні господарським товариством є учасники такого товариства. Ними можуть бути фізичні, юридичні особи, держава і територіальна громада в особі органів уповноважених управляти відповідно державним та комунальним майном. Кількісних обмежень здебільшого немає –

максимальна кількість необмежена, а мінімальна для більшості товариств становить 1 особа, для повних і командитних – дві та більше.

Фізична особа як суб'єкт права на участь в управлінні господарським товариством має відповідати таким вимогам: 1) мати належний обсяг правоздатності та дієздатності; 2) володіти часткою (акціями) у статутному (складеному) капіталі товариства; 3) бути внесеною як учасник до Єдиного державного реєстру або до облікової системи часток ТОВ і ТДВ, що ведеться Центральним депозитарієм цінних паперів; 4) щодо неї не має застосовуватися санкція «блокування активів» згідно із Законом України «Про санкції». У разі обмеження дієздатності особа зберігає статус учасника (крім повних і командитних товариств), але не може самостійно реалізовувати право участі в управлінні без згоди піклувальника; при визнанні недієздатною це право реалізує її опікун. Також особа залишається учасником і суб'єктом права участі в разі визнання її безвісно відсутньою або зниклою безвісти — у такому випадку право здійснює призначений опікун її майна.

Юридична особа може бути суб'єктом права на участь в управлінні незалежно від виду та форми, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством. Від її імені право реалізує відповідний уповноважений орган. Юридична особа-учасник не є суб'єктом цього права у разі застосування до неї санкції «блокування активів» згідно із Законом України «Про санкції» або при володінні акціями (часткою) власного статутного капіталу.

Держава і територіальна громада також є суб'єктами права на участь в управлінні господарським товариством та є власниками частки в статутному капіталі відповідного товариства. Від їх імені та в їх інтересах відповідне право реалізують органи, уповноважені управляти державним та комунальним майном відповідно, які визначені у законах.

Іноземна держава може бути учасником господарського товариства в Україні й суб'єктом права на участь в його управлінні за умови, що таке право та порядок його реалізації встановлені в законодавстві цієї держави. Водночас у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну запроваджено комплекс обмежувальних заходів і санкцій проти осіб, пов'язаних із Російською Федерацією,

зокрема заборону співпраці та участі в господарських відносинах з такими суб'єктами, що фактично унеможливило створення товариств за участю РФ попри відсутність прямої законодавчої заборони.

Далі мною досліджувались підстави набуття права на участь в управлінні господарським товариством. Вони поділяються на первинні та похідні. До первинних належать ті юридичні факти (їх склади), внаслідок яких право на участь у господарському товаристві (так само як частка (акції) у статутному (складеному) капіталі) виникає вперше і переходить до учасника (засновника) через набуття прав на частку (акції) у його статутному (складеному) капіталі. До таких відносяться: набуття права на частку при створенні товариства та набуття права на частку (акції) в ході збільшення статутного (складеного) капіталу товариства.

За загальним правилом, підставою отримання особою права на участь в управлінні господарським товариством при його створенні є сукупність таких юридичних фактів: 1) державна реєстрація господарського товариства; 2) внесення вкладу (придбання акцій) до статутного (складеного) капіталу товариства. Виняток становлять ТОВ/ТДВ та командитні товариства: їхні учасники набувають повного набору корпоративних прав, зокрема права на участь в управлінні, з моменту державної реєстрації товариства.

Набуття права на участь в управлінні господарським товариством за похідними підставами відбувається, якщо частка (акції) у статутному капіталі раніше належала іншому учаснику або самому товариству. Перехід права власності відбувається шляхом укладення правочинів (купівля-продаж, міна тощо), спадкування або правонаступництва при реорганізації. Підставою виникнення права за договором є укладення відповідного договору та внесення змін до ЄДР або зарахування частки на рахунок у системі обліку цінних паперів/часток ТОВ/ТДВ. При спадкуванні: для акціонерних товариств — прийняття спадщини або завершення процедури припинення; для інших товариств — прийняття спадщини та вступ до товариства. Право на участь у товаристві, створеному внаслідок реорганізації, виникає за наявності сукупності таких юридичних фактів: 1) державна реєстрація товариства- правонаступника ; 2) конвертація частки (акцій) у частку (акції) товариства- правонаступника відповідно до встановленого порядку.

Практично для кожного виду господарських товариств законодавство передбачає особливості здійснення учасниками права на участь в управлінні товариством.

Для акціонерних товариств однією з особливостей є наявність привілейованих акціонерів. Власники простих акцій реалізують право на участь в управлінні повною мірою й мають право голосу з усіх питань, що вирішуються загальними зборами. Права на участь в управлінні у власників привілейованих акцій обмежені законом. Незалежно від виду акцій, акціонери мають право обирати та бути обраними до органів управління товариства.

Для ТОВ/ТДВ особливістю є те, що учасники можуть набувати повного обсягу корпоративних прав до повної оплати своєї частки. Підтримую підхід, за яким кількість голосів учасника на загальних зборах визначається розміром оплаченої ним частки у статутному капіталі. Пропоную фіксувати в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та/або в обліковій системі часток відомості про стан оплати частки. Аналогічна інформація про оплачений капітал міститься в бізнес-реєстрах низки країн (наприклад, Нідерланди, ФРН). Відомості можуть вноситися державним реєстратором (депозитарною установою) на підставі заяви учасника або товариства з доданим документом, що підтверджує повну оплату вкладу.

Порядок реалізації права учасників повних і командитних товариств на участь в управлінні недостатньо деталізований у законодавстві, тому значну роль відіграє локальне регулювання. У засновницькому договорі доцільно передбачити обов'язок отримання згоди всіх повних учасників на вчинення правочинів, що виходять за межі поточної господарської діяльності (аналогічно режиму значних правочинів). Хоча інститут значних правочинів корисний для акціонерних товариств і ТОВ/ТДВ, у повних і командитних товариствах, де відповідальність учасників є повною, його застосування матиме ще більшу вагу.

Крім цього, особливістю командитних товариств є наявність вкладників у їх складі, які не мають права на участь в управлінні, на відміну від привілейованих акціонерів.

Коли йдеться про припинення права участі в управлінні господарським товариством, воно може настати як за волевиявленням учасника, так і без нього. До

першої групи підстав належать: відчуження частки (акцій) у статутному (складеному) капіталі та вихід учасника з товариства (виняток — акціонерне товариство). Відчуження частки (акцій) є найпоширенішою підставою припинення права участі в управлінні й характерне для всіх видів товариств, незалежно від того, кому передається частка (іншим учасникам, третім особам або самому товариству). Припинення права внаслідок виходу учасника можливе в усіх товариствах, крім акціонерних; умови виходу залежать від розміру частки (у ТОВ/ТДВ), строку створення (для повних товариств) або моменту виходу (для командитних). У ході дослідження встановлено, що при виході учасника моментом припинення його прав є день державної реєстрації виходу. Оскільки для ТОВ/ТДВ, що ведуть облік часток у системі Центрального депозитарію цінних паперів, державної реєстрації немає, рекомендую доповнити ч. 5 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» нормою, яка врегулює момент виходу учасника через внесення змін до облікової системи часток.

Підставами припинення права на участь в управлінні господарським товариством, які напряду не пов'язані із волевиявленням учасника, є: 1. припинення (з правонаступництвом чи без) товариства, 2. смерть (припинення) учасника, 3. виключення учасника з товариства, 4. звернення стягнення на частку (акції) учасника, 5. накладення санкції «стягнення в дохід держави активів» відповідно до Закону України «Про санкції», та 6. примусове відчуження частки (акцій) учасника для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Особливою підставою припинення права на участь в управлінні повними товариствами без волевиявлення учасника є визнання його недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання його безвісно відсутнім. При цьому підставою припинення права на участь в управлінні в цьому випадку є склад таких юридичних фактів: 1) набрання законної сили рішенням суду про визнання особи недієздатною, обмежено дієздатною чи безвісно відсутньою; 2) прийняття товариством рішення про вибуття такого учасника.

Також у роботі досліджуються способи та засоби захисту права на участь в управлінні господарським товариством. Захист права на участь в управлінні товариством можливий в судовий та позасудовий спосіб. Судові способи захисту

доцільно ділити на прямі (наприклад, вимога визнати рішення загальних зборів недійсним) і опосередковані (наприклад, похідний позов про відшкодування збитків, заподіяних посадовою особою). Інші способи захисту можуть бути передбачені корпоративним договором за участю відповідного учасника (наприклад, стягнення штрафу за порушення умов такого договору).

Особливим способом позасудового захисту права на участь в управлінні повними та командитними товариствами є звернення одного або кількох (повних) учасників з вимогою припинити повноваження іншого (інших) учасника(ів) на ведення справ товариства.

До позасудових способів захисту також належить право учасників самостійно скликати позачергові загальні збори у випадку відмови компетентного органу товариства у їх скликанні або якщо орган не ухвалив рішення про скликання в передбачений строк.

У результаті здійсненого дослідження сформульовано положення, що мають елементи наукової новизни та будуть винесені на захист. Наприклад, як вже згадувалось вище, рекомендую доповнити ч. 5 ст. 24 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» нормою, що регламентує момент виходу учасника через внесення змін до облікової системи часток.

Крім цього, під час аналізу законодавства вперше встановлено, що строк позовної давності для вимоги про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників господарського товариства становить один рік, тоді як для акціонерних товариств — шість місяців. Початок перебігу цього строку для більшості видів товариств визначається загальними правилами ЦК України — від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про порушення права або про особу, яка його порушила. Водночас для акціонерних товариств перебіг строку починається з дня прийняття оскаржуваного рішення загальних зборів. Ця відмінність не зумовлена особливостями акціонерного товариства і має штучний характер. Тому запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства» та уніфікувати строк позовної давності й момент його початку відповідно до норм ЦК України для всіх видів товариств.